

**Доктор Ж.Борын Монгол Улсыг хүрээлэн буй геополитик,
геостратегийн гадаад орчин: өнгөлөн далдлалт, төөрөгдүүлэлт,
бодит байдал, хашлага давах боломж сэдвийн тухайд**

Саналлхүндэвийн Баясгалан

*Доктор Ph.D, дэд профессор, Олон улсын харилцаа,
нийтийн удирдлагын сургууль, Улаанбаатар, Монгол Улс*

sanbayasgalan@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-0300-750X>

Монгол Улс далайд гарцгүй, газар зүйн өвөрмөц байршилтай, тэрхүү газар зүйн өвөрмөц байршил нь гадаад бодлогод нь шууд нөлөөлж байдаг улс билээ. Иймийн учир Монгол Улсын хувьд үндэсний сэхээтнүүдийнх нь бичсэн геополитикийн судалгааны бүтээл маш чухлаар тооцогдох учиртай ч тийм бүтээл хомс, бүр чамлаттай гэж хэлэхээр байгааг юуны өмнө зориуд дурдая.

Ойрхи үеийн түүхээс өнөөдрийг хүртэл монголчуудын геополитикийн тухай мэдлэг, ойлголт геополитик судлалаар тэргүүлэгч их гүрнүүдийн эрдэмтэдийн хийсэн судалгаатай шууд холбоотой. Үүнд, урьдаар дэлхийн хэмжээний геополитикийн асуудлыг авч үздэг АНУ буюу Барууны дэг сургуулийн судлаачдын бүтээлүүдийг нэрлэж болно. Түүнчлэн, Оросын газар зүйн байршилд тулгуурлан Евразист үзлээс хандаж буй гэх боловч үндсэндээ Пан-Славын үзэл санааг агуулж байдаг Оросын геополитик судлаачдын бүтээлийг бас нэрлэж болно.

Гэтэл монголчууд бид Евразийн эх газарт өөрийн гэсэн геополитикийн бодлогыг боловсруулан хэрэгжүүлж явсан агуу түүхтэй ард түмэн билээ. Тиймээс Барууны эсхүл Пан-Славын геополитикоор бус өөрсдийн геополитикийн дэг сургуулийг үүсгэж, эх газрын Монголын онцлогтой геополитикийг гаргах шаардлагатай байгаа билээ.

Судлаач Жүгдэрийн Бор энэхүү шаардлагад нийцүүлэн “Монгол Улсыг хүрээлэн буй геополитик, геостратегийн гадаад орчин: өнгөлөн далдлалт, төөрөгдүүлэлт, бодит байдал, хашлага давах боломж сэдвийн тухайд” (УБ, 2021) хэмээх нэгэн сэдэвт бүтээл бичсэнийг МУИС-ийн ОУХНУС-аас 2021 онд хэвлэн гаргасан байна. Энэхүү бүтээл Монгол Улсад геополитикийн асуудлаар дагнан гарсан цөөн тооны нэгэн сэдэвт бүтээлийн нэг болж буйн дээр Монголд тулгарч буй геополитикийн асуудлыг орчин цагийн нөхцөл байдалтай уялдуулан судалснаараа онцлогтой болжээ.

Судлаач, доктор Ж.Борын энэхүү нэгэн сэдэвт зохиол өмнөх үг, долоон бүлэг, дүгнэлт,

ном зүй бүхий нийт 281 тал буюу 17,6 хэвлэлийн хуудас бүхий томоохон бүтээл болжээ.

Нэгдүгээр бүлэгт, социалист системээс ардчилсан систем рүү шилжихэд Монгол Улсын гадаад бодлогод гарсан өөрчилөлт, түүнд нөлөөлж буй хүчин зүйлс хийгээд Монгол Улсын газар зүйн өвөрмөц байршил, Монгол дахь улс гүрнүүдийн ашиг сонирхол, Монгол Улсын гадаад бодлого, бүс нутгийн хамаарал, Монгол Улсыг хүрээлсэн бүс нутгуудад тулгамдаж буй асуудлуудыг тус бүрээр нь тусгайлан авч үзсэн байна. Түүнчлэн геополитикийн тухай ойлголт, түүнийг судлаачид, геополитикийн түүх, жанжлалын бодлого ба мөлхөө түрэмгийллийн тухай, Монголын геополитикийн гадаад орчин, гео-эдийн засгийн гадаад орчин зэргийг авч үзжээ.

Энэ бүлэгт судлаач Орос, Хятад хоёр Монгол руу мөлхөө түрэмгийлэл явуулж байгааг дурьдаж, жижиг улсын гадаад бодлого женералист буюу ерөнхий шинж чанартай, харин их гүрнүүдийн гадаад бодлого юниверсалист буюу оноосон шинж чанартай гэсэн (25-р тал) нь геополитикийн асуудлыг үндсэн хоёр түвшингээр тодорхойлсон гол санаа юм.

Хоёрдугаар бүлэгт, Монголын геостратегийн орчин, гуравдагч хөршийн тухай, Еврази дахь харилцааны асуудал, Хятадын зөөлөн жанжлалын бодлого, ШХАБ-ын гео-эдийн засгийн бодлого, Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал болон Гадаад бодлогын үзэл баримтлалд

гуравдагч хөршийн бодлогыг зүйлчлэн оруулсны учир холбогдол (59-р тал), мөн стратегийн болон иж бүрэн түншлэлийн асуудалд “Стратегийн түншлэлийн” харилцаа болон “түншлэлийн” харилцааны ялгаа зааг хийгээд эдгээртэй холбогдох нэр томьёо ашиглалтын талаар (64-р тал) дурьджээ.

Гуравдугаар бүлэгт, даяаршлын асуудлаар нийгмийн сүлжээ, дижитал орон зай геополитикт хэрхэн нөлөөлж байгаа тухай, тэр дундаа олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслийг ашиглан тархи угаах нь геополитикийн том зэвсэг болж байгаа талаар дурьджээ.

Дөрөвдүгээр бүлэгт, үндэсний ёс суртахуун ба сэтгэлгээний ялгааны асуудлыг өгүүлжээ. Мөн даяаршлын үед хүний аюулгүй байдалд тулгарч буй асуудлыг дурдан тэр дундаа үндэсний сэтгэлгээний загвар (117-р тал) болон зөөлөн колончлолын (147-р тал) талаар онцлон бичсэн бөгөөд үүнийгээ зохиогч “мөлхөө түрэмгийлэл” хэмээн нэрлэжээ. Энэ хэсэгт мөнгө шүтүүлэх замаар харь гүрний зөөлөн колончлолын арга Монголд хэрэгжиж байгааг өгүүлэхдээ түүх, соёл, ёс заншил, уламжлалаа үгүйсгэх космополитан үзлийг геостратегийн өнцгөөс тайлбарлан бичсэн байна.

Тавдугаар бүлэгт, Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын түвшинг салбар бүрээр нарийвчлан авч үзжээ. Үүнд хамгийн чухал анхаарал татах зүйл нь үндэсний аюулгүй байдалд аюул учруулж болох дотоод гадаад хүчин зүйлсээс гадна бид бүгдийн төдий л ойлгож, ухамсарлахгүй байгаа, зөөлөн хүчний

бодлого гэх ойлголтын доторх соёл иргэншлийн аюулгүй байдлын асуудлыг дурьдсанд оршино.

Зургаадугаар бүлэгт, Монгол Улсын гадаад бодлогын нэгдмэл бөгөөд залгамж чанарын талаар бичихдээ эдгээрийг суурь хүчин зүйл болохыг тэмдэглээд, залгамж чанар алдагдсанаар улс орны гадаад бодлогын суурьтай, зөв үзэл баримтлал, номлол, чиг шугамын бат тогтвортой байдал алдагддаг болохыг тайлбарлажээ. Чингэхдээ Монгол Улс жижиг улсын хувиар төвийг сахисан байх ямарч боломжгүй (212-р тал) талаар өгүүлжээ.

Долоодугаар бүлэгт, монголчууд геополитикийн уламжлалт ойлголттой ба үүнийг тодлоход Эзэнт гүрний үеийн эх түүхээ эргэн харахыг судлаач бүтээлээрэй дамжуулан уриалжээ.

Бүхэлдээ уг бүтээл нь Монголын геополитик болон түүнд нөлөөлөх хүчин зүйлсийг олон өнцгөөс авч үзсэнээрээ ач холбогдолтой байна. Мөн газар зүйн байршлаасаа шалтгаалан Монголд нэгэн төрлийн үл үзэгдэх “хашлага” байдаг гэх санааг дэвшүүлсэн ба тэрхүү “хашлага”-ыг гадаад бодлогороо хэрхэн давах асуудлыг хөндөн өгүүлснээрээ шинэлэг хэмээн хэлж болох юм.

Гэвч зарим нэгэн анхаарвал зохих зүйл байгааг дор жагсаан дурьдвал:

Харьцуулсан судалгаа дутмаг. Ялангуяа дараах дүгнэлтүүд нь харьцуулсан судалгаа дутмаг учраас нэг талын үзэл бодол мэт харагдаж байна. Судлаач социализм задран унаснаар дэлхийн эдийн засаг даяаршин улмаар

Монголын гадаад орчныг эрс өөрчилсөн гэж үзэхгүй байгаа (15-р тал); “Гурван талт яриа хэлэлцээний хөшүүрэг гурван орны эрх ашигт шууд холбогдох асуудлыг хэлэлцдэг хэвшил тогтоох нь манай аюулгүй байдал, хүрээлэн буй геополитикийн орчныг зарим талаар бүрхэг болгох сөрөг талтай” (21-р тал); ШХАБ-аар шахаж байгаа нь хамгийн зөөлөн шахаа (23-р тал); Гадаад бодлого боловсруулагч нар номлолын шинж чанартай баримт бичиг, ажлын удирдамж хоёрын ялгааг ялгаж салгаж мэдэхгүй байна (24-р тал); Ази, Европыг холбох газрын гүүр болох гэдэг мөрөөдөл бол шинжлэх ухааны ямарч үндэслэлгүй яриа (35-р тал) зэрэг жишээнүүдийг олон талын өнцгөөс тайлбарлах боломжтой тул эдгээрт харьцуулсан судалгааг хийж нягтлах зайлшгүй шаардлагатай байжээ.

Түүнчлэн Марк Рупертын хэлсэн үг (58-р тал); Australia mining сонинд гарсан нийтлэл (71-р тал) гэх зэргээр эх сурвалжийг нь тодорхой болгох хэрэгтэй ишлэлүүд олон тохиолдов. Статистик тоо, үзүүлэлт олон байгаа ч тэдгээрийн эх сурвалжууд тодорхойгүй байв. Мөн бүхэлдээ эх сурвалжийн болон судалгааны бүтээл ашиглалт харьцангуй дутмаг харагдав. Их гүрнүүдийн, тэр дундаа АНУ, Оросын судлаачдын бүтээлийг харьцуулан судлах аргаар ахиу ашигласан бол илүү баян, баталгаа нотолгоогоор хангагдах байжээ.

Эцэст нь тэмдэглэхэд, Евразийн улс болох Монголын хувьд геополитикийн судалгаа маш чухал гэдгийг дахин онцольё. Үүний тул

асуудлыг зөвхөн Оросын болон Барууны улс орнуудын өнцгөөс харах нь ихээхэн учир дутагдалтай байх тул үндэсний сэхээтний бичсэн Монголд тулгарч буй геополитикийн сорилтуудыг баялаг агуулгаар өгүүлсэн энэхүү бүтээлтэй танилцаж, оюуны цэнгэл хүртэхийг Та бүхэнд санал болгож байна.

Accepted manuscript